

АНОТАЦІЇ

Марина Бабенко

Пріоритетні складові підготовки фахівців середньої ланки для гірничої промисловості на Катеринославщині в кінці XIX – на початку XX ст.

В статті на основі аналізу документальних історичних джерел та наукових робіт сучасних дослідників розглянуто організацію навчальних процесів в середніх гірничотехнічних навчальних закладах Катеринославщини в кінці XIX – на початку XX ст. Виявлено предметну складову теоретичної підготовки, проаналізовано вимоги до викладацького складу. Акцентовано увагу на організаційних аспектах практичної підготовки як обов'язкової фахової складової майбутніх штейгерів. Відмічено спроби реорганізації середніх гірничотехнічних навчальних закладів відповідно до вимог розвитку промисловості.

Ключові слова. Гірничотехнічні навчальні заклади, вимоги до вступників, навчальний план, штейгер, маркшейдер, практичні заняття, навчальний процес, система промислових освітніх закладів.

В статье рассмотрена организация учебных процессов в средних горнотехнических учебных заведениях Екатеринославской губернии в конце XIX – в начале XX в. Выявлена предметная составляющая теоретической подготовки, проанализированы требования к преподавательскому составу. Акцентировано внимание на организационных аспектах практической подготовки как обязательной профессиональной составляющей будущих штейгеров. Отмечены попытки реорганизации средних горнотехнических учебных заведений в соответствии с требованиями развивающейся промышленности.

Ключевые слова. Горнотехнические учебные заведения, требования к поступающим, учебный план, штейгер, маркшейдер, практические занятия, учебный процесс, система промышленных образовательных учреждений.

Mining education in Ekaterynoslav gubernia was developing during a period of political, social and economic crisis. It was a part of the Russian industrial education system. Mining was in need of engineers, mid-level technicians and workers. Preparation of mid-level specialists in the late 19th – early 20th century was carried out in the mining schools of Ekaterynoslav gubernia: Lysichank's mining school and Polyakov mining college.

The content of the educational process depended on the professional requirements for the future mining specialists. The curriculum included studying of theoretical knowledge about general technical and special disciplines. Much attention was paid to holding practical lessons for acquiring working skills. Practice was organized in conditions of real mines under the experienced mining expert's guidance.

Mining industrialists who were interested in high-quality preparation of skilled workers actively influenced the processes of education organizing in mining schools.

Key words: mining schools, entrance requirements, curriculum, Steiger, Markscheider, practical lessons, educational process, the system of industrial education institutions.

Олена Балдинюк

Товариства тверезості та їх соціальна роль в організації боротьби з алкоголізмом в Україні (початок XX століття -20-ті роки XX століття)

У статті здійснена спроба на основі аналізу наявних джерел комплексно висвітлити діяльність товариств тверезості у боротьбі з алкоголізмом серед населення упродовж першої чверті XX століття. Автором розкрито причини масового пияцтва, до яких можна віднести умови життя та праці мас, їх економічне, правове та культурне становище; зростання безробіття; масову міграцію сільського населення до великих промислових міст; питні звичаї та обряди; особливості виробництва, транспортування та продажу спиртних напоїв та ін. У вирішенні проблем алкоголізму суттєва роль відводилась товариствам тверезості, основна мета яких полягала у протидії вживанню спиртних напоїв через особистий приклад членів товариств; розповсюдженні уявлень про шкідливість пияцтва шляхом проведення протиакогольних виставок і з'їздів; читанні наукових лекцій тощо.

Ключові слова: тверезість, пияцтво, товариства тверезості, антиалкогольна боротьба, соціальна проблема, культурпросвітня робота, законодавча база з продажу спиртних напоїв, проведення публічних лекцій, облаштування читалень при чайних.

В статье предпринята попытка на основе анализа имеющихся источников комплексно осветить деятельность обществ трезвости в борьбе с алкоголизмом среди населения в течение первой четверти XX века. Автором раскрыты причины массового пьянства, к которым можно отнести условия жизни и труда масс, их экономическое, правовое и культурное положение; рост безработицы; массовую миграцию сельского населения в крупных промышленных городов; питейные обычаи и обряды; особенности производства, транспортировки и продажи спиртных напитков и др. В решении проблем алкоголизма существенная роль отводилась обществам трезвости, основная цель которых заключалась в противодействии принятию

спиртных напитков через личный пример членов обществ; распространении представлений о вреде пьянства путем проведения противоалкогольных выставок и съездов; чтении научных лекций и т.д.

Ключевые слова: трезвость, пьянство, общества трезвости, антиалкогольная борьба, социальная проблема, культпросветительская работа, законодательная база по продаже спиртных напитков, проведение публичных лекций, обустройство читален при чайных.

Based on the analyses of the available sources the activities of temperance society in alcoholism control among population during the first quarter of the 20th century had been revealed. The author revealed the reasons of mass drunkenness, which include living and working conditions of the masses, their economic, legal and cultural status; rising unemployment; mass migration of rural population to large industrial cities; drinking habits and rituals; features of production, transportation and sale of alcoholic beverages etc. It is noted that in the alcohol problem solving a significant role was given to temperance society, whose main objective was to counter alcohol drinking through personal example of the society members; disseminating of ideas about the harmful drinking influence through conducting of anti-alcohol exhibitions and congresses; scientific lectures conducting etc. Tea houses and snack bars where people pursued free time instead of taverns and pubs played an important role in promoting a sober lifestyle of temperance societies. Often the tea houses included reading rooms and libraries. Literature was selected with the specificity of the readers.

The issue of negative effects of alcohol consumption by children was actively discussed. For that purpose, it was introduced a compulsory teaching of sobriety fundamentals in primary school for pupils to familiarize with the effects of drinking alcohol.

Thus, the results of our research allow to conclude that methods of alcoholism control, which were used in the first quarter of the 20th century are active now.

Key words: temperance, alcoholism, temperance societies, anti-alcohol struggling, social problem, culture and educational work, the legal framework for the sale of alcoholic beverages, public lectures conducting, reading rooms with tea arrangement.

Дмитро Єфімов

Основні етапи розбудови народної технічної освіти Донбасу

У статті проаналізовано організацію та розвиток системи початкової технічної освіти, а також виокремлено та обґрунтовано етапи розвитку системи освіти в дослідному регіоні (наприкінці XIX – початку XX ст.). Метою даної роботи є вивчення та аналіз основних процесів формування початкової професійної освіти у містах Донбасу. Висвітлюються питання діяльності гімназій, реальних, ремісничих, приватних, єврейських, комерційних училищ та церковно-приходських шкіл. На кожному виділеному етапі описується діяльність освітніх установ, статистичні дані, учебні програми. У статті відображено генезис освіти із розвитком економіки регіону: важкої, видобувної та переробної промисловості. Збільшується кількість заводів, фабрик, прокладаються нові залізниці, виникають нові райони і міста, зростає кількість населення, насамперед міського.

Ключові слова: важка промисловість, економічний розвиток, народна освіта, школа, Донбас.

В статье проанализированы организация и развитие системы начального технического образования, а также выделены и обоснованы этапы развития системы образования в исследователем регионе (в конце XIX – начале XX века). Освещаются вопросы деятельности гимназий, реальных, ремесленных, частных, еврейских, коммерческих училищ и церковно-приходских школ. На каждом выделенном этапе описывается деятельность образовательных учреждений, статистические данные, учебные программы. В статье отражены генезис образования с развитием экономики региона: тяжелой, добывающей и перерабатывающей промышленности. Увеличивается количество заводов, фабрик, прокладываются новые дороги, возникают новые районы и города, растет численность населения, прежде всего городского.

Ключевые слова: тяжелая промышленность, экономическое развитие, народное образование, школа, Донбасс.

The author analyzes the organization and development of technical education, singles out and substantiates the stages of the education system development in the researched region (the late 19th – the early 20th century). The purpose of this work is the study and analysis of the basic processes of formation of initial technical education in the cities of Donbass. Research methods. Scientific analysis, historical and educational literature, systematization and generalization of experience of leading educators.

The article highlights the activities of gymnasiums, real, craft, private, Jewish, commercial schools and parish schools. It describes the activities of educational institutions, statistics, educational programs on each selected stage. The article shows the genesis of education with the development of the regional economy, mining, processing and heavy industry, the increasing number of factories, laying new railways, the emergence of new areas and cities, population growth, especially in urban areas.

Key words: heavy industry, economic development, public education, school, Donbas.

Оксана Кравченко

Принципи освітньо-просвітницької та культуротворчої діяльності Пролеткульту

У статті на основі аналізу поглядів та ідей теоретиків Пролеткульту визначено принципи його освітньо-просвітницької та культуротворчої діяльності: об'єктивної необхідності критичного переосмислення досвіду попередніх поколінь; самоорганізації; формування «нової людини»; колективізму; новизни як основа та результат пролетарської культури; провідної ролі пролетаріату як суб'єкта культурних перетворень; творчої самодіяльності; трансформації психологічних засад пролетарського суспільства; творення нового побуту; наукових засад трудових процесів; тісного взаємозв'язку творчої діяльності з виробництвом; демократизації мистецтва; естетичного перетворення дійсності; національної самоідентифікації.

Ключові слова: Пролеткульт, принципи, освіта, культура, творчість.

В статье на основе анализа взглядов и идей теоретиков Пролеткульту определены принципы его образовательно-просветительской и культуротворческой деятельности: объективной необходимости критического переосмысления опыта предыдущих поколений; самоорганизации; формирования «нового человека»; коллективизма; новизны как основания и результата пролетарской культуры; ведущей роли пролетариата как субъекта культурных преобразований; творческой самодетельности; трансформации психологических основ пролетарского общества; создание нового быта; научных основ трудовых процессов; тесной взаимосвязи деятельности с производством; демократизации искусства; эстетического преобразования действительности; национальной самоидентификации.

Ключевые слова: Пролеткульт, принципы, образование, культура, творчество.

On the basis of analysis of the views and ideas of theorists Proletcult Principles of educational outreach activities and culture-Proletcult: the principle objective need of critical rethinking of the experience of previous generations; the principle of self-organization; principle of forming the "new man"; the principle of collectivism as the basis of social relations and cultural creativity; the principle of innovation as the basis and the result of proletarian culture; the principle of the leading role of the proletariat as the subject of cultural transformation; the principle of creative initiative of the proletariat; the principle of transformation and rethinking worldview, psychological principles of proletarian society; the principle of creating a new life; the principle of scientific principles work processes; the principle of creative activities close relationship to production; the commitment to communist ideas and tasks of socialist construction; the principle of democratization of art; aesthetic transformation of reality; the principle of national self-identification.

Key words: Proletcult, principles, education, culture and creativity.

Оксана Кравчук

Періодизація педагогічного новаторського руху в Україні у ХХ столітті

Розробка періодизації педагогічного новаторського руху необхідна для з'ясування його динаміки, встановлення тенденцій і закономірностей. Педагогічне новаторство є відображенням стану освіти і загального розвитку культури в суспільстві, тому вважаємо, що один із головних принципів виокремлення періодів новаторського руху повинен полягати у кореляції періодів новаторства із періодами розвитку освіти в Україні. У науковій літературі спостерігаємо різні дати відліку початку новаторського руху. Словосполученням новаторський рух здебільшого номінували діяльність учителів-новаторів у 70-80 роки ХХ ст., внаслідок чого склався певний стереотип, відповідно до якого діяльність учителів саме цього періоду усвідомлюється як новаторський рух. Проте прагнення до новизни, пошуки вдосконалення як системи освіти в цілому, так і окремих її складників властиві педагогічній діяльності на всіх етапах її існування. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у поглибленому і деталізованому розкритті інновацій на кожному етапі: новаторство у змісті освіти, новаторство ідей, спрямованих на удосконалення структури уроку, виникнення нових педагогічних концепцій, а також впровадження новацій у педагогічний процес.

Ключові слова: історія освіти, новаторський рух, педагогічне новаторство, періодизація новаторського руху.

Разработка периодизации педагогического новаторского движения необходима для определения его динамики, выявления тенденций и закономерностей. Педагогическое новаторство отображает состояние образования и общий уровень развития культуры общества, поэтому считаем, что один из главных принципов вычленения периодов должен базироваться на корреляции периодов развития новаторства с периодами развития образования в Украине. В научной литературе наблюдаем различные даты начала новаторского движения. Словосочетанием новаторское движение обычно называют деятельность учителей-новаторов 70–80 годов ХХ века, вследствие чего сложился некий стереотип, согласно с которым деятельность учителей именно этого периода квалифицируют как новаторское движение. Однако стремление к новизнам, к усовершенствованию системы образования в целом, так и отдельных ее составляющих присущи педагогической деятельности на всех этапах существования. Перспективы дальнейших исследований видим в углубленном детализированном раскрытии инноваций на каждом этапе: новаторство в содержании образования, новаторство идей, направленных на усовершенствование структуры урока, возникновение новых

педагогических концепций, а также внедрение инноваций в педагогический процесс.

Ключевые слова: история образования, новаторское движение, педагогическое новаторство, периодизация новаторского движения.

To study the history of pedagogical innovation movement requires first of all establishing its periods, which will make it possible to understand the genesis, dynamics of the analyzed phenomenon, to determine trends and identify regularities, based on which scientific generalization can be made. Pedagogical innovation depends on social-economic and political factors, development of culture in general, but most of all it shows the state of education in society, which is why, distinguishing the development periods of innovation movement it is advisable to take into account specific aspects of the development of education in proper chronological order. Scientific references do not give one date of the beginning of innovation movement. The studied scientific works show that a word combination innovation movement was referred to the activity of teachers-innovators in the 70- 80ties; this resulted in the stereotype according to which the teachers' activity of this period is understood as innovation movement. However, the tendency to innovation, search of the improvement of the education system in general and its separate components are typical for pedagogical activity at all the stages of its existence. Our research covers a chronological period of XX century – the time of the appearance of Ukrainian national school. We think the concept innovation movement implies its various manifestations which can be of different intensity at each particular stage.

Key words: chronology of pedagogical innovation movement, history study, innovation movement, pedagogical innovation.

Валентина Кушнір

Питання програмного забезпечення дошкільних закладів XIX – ПОЧ. XX СТ.

У статті подано ретроспективний аналіз поглядів зарубіжних та вітчизняних педагогів на проблему програмного забезпечення дошкільної освіти впродовж XIX – поч. XX ст. Автором зазначено, що із середини XIX ст. тривав пошук ефективних способів організації, методів та змісту навчання і виховання дошкільників. Актуальною була і проблема програмного забезпечення дошкільних закладів як у європейській педагогічній теорії й практиці так у вітчизняній. Кожна система, теорія, методика суспільного дошкільного виховання мала власний підхід до планування організації та змісту дошкільної освіти з вираженою гуманістичною тенденцією.

Ключові слова: програма, дошкільна освіта, фребелівська система дошкільного виховання, монтессорівський метод навчання дошкільників.

В статье представлены ретроспективный анализ взглядов зарубежных и отечественных педагогов на проблему программного обеспечения дошкольного образования в течение XIX – нач. XX вв. Автором отмечено, что с середины XIX века продолжался поиск эффективных способов организации, методов и содержания обучения и воспитания дошкольников. Актуальной была и проблема программного обеспечения дошкольных учреждений как в европейской педагогической теории и практике. так в отечественной. Каждая система, теория, методика общественного дошкольного воспитания имела собственный оригинальный подход к планированию организации и содержания дошкольного образования с выраженной гуманистической тенденцией.

Ключевые слова: программа, дошкольное образование, фребелевская система дошкольного воспитания, монтессоровской метод обучения дошкольников.

The article presents a retrospective analysis of the views of foreign and domestic teachers on the issue of software pre-school education during the nineteenth – early. Twentieth century. The author noted that from the mid-nineteenth century continued search for effective methods of organization, methods and content of training and education of preschool children. The actual problem was and soft ware pre-schools as in European educational theory and practice, so in domestic. Each system theory, methods of public pre-school had its own original approach to planning and content of pre-school education with a strong humanistic trend. Regulations on kindergartens (1908) and Estimated program of classes in kindergarten (4 to 8 years old) (1910) was the first software pre -school education in the Ukrainian lands of tsarist Russia, which actively embodied in the life of a society kindergarten sunder the direction of H. Lubenets. The problem of software pre-school education was relevant during the 1911–1913 biennium. And actively discussed on the pages of Preschool Education, published by the Company of People's kindergartens.

Key words: program, preschool education, preschool education system by Froebel, Montessori method of teaching preschoolers.

Інна Леонтєва

Освітньо-виховний потенціал природного шкільного експерименту у спадщині О. Лазурського

У статті здійснено ретроспективний аналіз розвитку методології наукового дослідження феномену дитинства наприкінці XIX – початку XX ст. Висвітлено деякі аспекти історії розроблення О. Лазурським

методу природного експерименту як новаторського методу вивчення особистості школяра. Схарактеризовано сутність особливих прийомів реалізації методу природного експерименту в шкільній практиці - експериментального уроку та шкільного експериментального дня крізь призму поетапного розгортання експериментального дослідження О. Лазурського. Показано оцінку сучасників щодо можливостей удосконалення шкільної практики з допомогою задекларованого О. Лазурським методу природного експерименту та його особливих прийомів. Розкрито їх освітньо-виховний потенціал для сучасної освіти.

Ключові слова: експериментальний урок, шкільний експериментальний день, метод природного експерименту, О.Лазурський, вітчизняна експериментальна педагогіка.

В статье осуществлен ретроспективный анализ истории развития методологии психолого-педагогического исследования феномена детства в конце XIX - начале XX в. Освещены некоторые аспекты разработки А. Лазурским метода естественного эксперимента как новаторского в изучении личности школьника. Охарактеризована сущность особых приемов реализации метода естественного эксперимента в школьной практике - экспериментального урока и школьного экспериментального дня, сквозь призму поэтапного развертывания экспериментального исследования А. Лазурского. Показано оценку современников возможностей совершенствования школьной практики с помощью задекларированного А. Лазурским метода естественного эксперимента и его особых приемов. Раскрыто их образовательно-воспитательный потенциал для современного образования.

Ключевые слова: экспериментальный урок, школьный экспериментальный день, метод естественного эксперимента, А. Лазурский, отечественная экспериментальная педагогика.

The article is a retrospective analysis of the methodology of psycho-pedagogical study of the phenomenon of childhood in the late XIX - early XX century. The article deals with some aspects of the history of the development of the method A. Lazurskii natural experiment as pioneering method of studying individual student. Author determined the essence of particular methods of implementation of the method of natural experiment in school practice - experimental lesson and school day pilot light of the phased deployment of the pilot study A. Lazurskii. Showing contemporaries assessment on how to improve school practice through A. Lazurskii declared natural experiment method and its special techniques. Exposed their educative potential of modern education.

Key words: experimental lesson school, day experimental, method of natural experiment, O. Lazurskii, domestic experimental pedagogy.

Ірина Турчин

Освітня діяльність бразильського педагога Пауло Фрейре

У статті розглянуто освітню діяльність відомого освітянина, науковця і громадського діяча Пауло Фрейре. Досліджено перший період (1941-1964 рр.) науково-педагогічного становлення бразильського діяча. Відображено другий період (1964-1980 рр.) освітньої діяльності Фрейре під час вигнання. Розкрито третій період (1980-1997 рр.) активної наукової, педагогічно-організаційної та громадсько-політичної діяльності бразильського педагога.

Ключові слова: Пауло Фрейре, період, освітня діяльність, науково-педагогічне становлення, вигнання, наукова діяльність, педагогічно-організаційна діяльність, громадсько-політична діяльність, педагогічна спадщина.

В статье рассмотрена образовательная деятельность известного педагога, ученого и общественного деятеля Пауло Фрейре. Исследовано первый период (1941-1964 гг.) научного и педагогического становления бразильского деятеля. Отражено второй период (1964-1980 гг.) образовательной деятельности Фрейре во время изгнания. Раскрыто третий период (1980-1997 гг.) активной педагогической, организационной и общественно-политической деятельности бразильского педагога.

Ключевые слова: Пауло Фрейре, период, образовательная деятельность, научно-педагогическое становление, изгнание, научная деятельность, педагогическая и организационная деятельность, общественно-политическая деятельность, педагогическое наследие.

The article defines the educational activity of the well-known educator, scientist and public figure Paulo Freire. The first period (1941-1964) of scientific and pedagogical formation of the Brazilian figure is researched. The second period (1964-1980) of the educational activity of Freire in the exile is reflected. The activity of the Brazilian educator outside his native land is shown. The third period (1980-1997) of active scientific, pedagogical and organizational as well as public and political activities of Paulo Freire is revealed. The periodization is provided for better understanding of Freire's activity. The Brazilian educator distinguished himself as scholar, teacher, philosopher as well as the author of plenty of books and articles. The views of the prominent personality do not lose their relevance and originality today.

Key words: Paulo Freire, period, educational activity, scientific and pedagogical formation, exile, scientific activity, pedagogical and organizational activity, public and political activity, pedagogical legacy.

Тетяна Кочубей

Першоджерела до історії становлення Львівського університету в період українського бароко

До наукового обігу введено маловідоме архівне джерело «Лист. Повторний до Преподобних Отців Львівської єзуїтської колегії. З рефлексіями на приписи, виданих ними у 1761 р. щодо Львівської академії», знайдений у бібліотеці Польської академії наук (м. Курнік), який стосується становлення Львівського університету в період українського бароко. Зміст документа дає підстави стверджувати, що Львівський університет, всупереч боротьби, яка точилася стосовно його відкриття, був першим вищим навчальним закладом європейського типу на західних землях України, і, відповідно, відіграв важливу роль у розвитку і становленні вищої освіти і педагогічної думки в Україні. У Листі ведеться полеміка стосовно надання привілеїв Замойській академії рівних з Краківською і Львівською академіями, висловлюються побоювання, що Львівська академія, претендуючи на «схожість до Краківської...», порушує силу і цілісність давніх Законів, прав і прерогатив Краківської Академії, якщо не прагне їх присвоїти собі».

Ключові слова: українське бароко, культурно-освітні процеси, єзуїтські колегіуми, Львівський університет, вища освіта, педагогічна думка, Замойська академія, Краківська академія.

В научный оборот введён малоизвестный архивный источник «Письмо. Повторное к Преподобным Отцам Львовской иезуитской коллегии. С рефлексиями на предписания, выданных ими в 1761 г. относительно Львовской академии», найденный в библиотеке Польской академии наук (г. Курник), который касается становления Львовского университета в период украинского барокко. Содержание документа даёт основания утверждать, что Львовский университет, вопреки борьбе, которая велась в отношении его открытия, был первым высшим учебным заведением европейского типа на западных землях Украины, и, соответственно, сыграл важную роль в развитии и становлении высшего образования и педагогической мысли

в Украине. В Письме ведётся полемика относительно предоставления привилегий Замойской академии равных с Краковской и Львовской академиями, высказываются опасения, что Львовская академия, претендуя на «сходство с Краковской...», нарушает силу и целостность древних Законов, прав и прерогатив Краковской Академии, если не хочет их присвоить себе».

Ключевые слова: украинское барокко, культурно-образовательные процессы, иезуитские коллегии, Львовский университет, высшее образование, педагогическая мысль, Замойская академия, Краковская академия.

Little-known archive source "Letter to the Reverend Fathers of Lviv Jesuit College. With reflections on prescriptions, issued by them in 1761 concerning the Lviv Academy" is introduced to the scientific rotation. It was found in the library of Polish Academy of Sciences (town of Kurnik) concerning the establishment of Lviv University in the period of the Ukrainian Baroque. Analysis of the content of the document gives reason to affirm that the University of Lviv, in spite of the struggle that was fought in respect of its opening, was the first institution of higher education of the European type on the western part of Ukraine, and therefore played an important role in the development and establishment of Ukrainian higher education and pedagogical thought.

In particular, in the letter a polemic was held regarding granting privileges to Zamoyska Academy equal to Krakow and Lviv Academy privileges. Also fears were expressed that Lviv Academy claiming the similarity to Krakow violates the strength and integrity of ancient laws, rights and prerogatives of Krakow Academy, if not aiming to appropriate them, because as stated in the said document, the Fathers of Jesuits received privileges in 1661 for the Academy in Lviv against the rights and privileges of Krakow Academy.

Key words: Ukrainian Baroque, cultural and educational processes, Jesuit colleges, Lviv University, higher education, the pedagogical thought, Zamoyska Academy, Krakow Academy.